

Pregledni rad

Primljen: 8. prosinca 2022.

Prihvaćen: 2. travnja 2023.

Željka Pintar, mag. praesc. educ.

Dječji vrtić „Kustošija”, Zagreb

zeljka.pint@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1178-9222>

ODGOJ I NJEGOVA SUVREMENA DEZINTEGRACIJA

Sažetak: *Društvena zajednica i jedinka ovim se radom promatraju u kontekstu fizikalnih sustava. Razmatra se prisutnost entropijski uravnotežujućeg principa otvorenog sustava –razmjenjivosti energije i informacija s okolinom, u njihovim dominantnim karakteristikama. Konkretizirano se navode značajke liberalnih društava i s obzirom na njih, utvrđuje se opravdanost njihove karakterizacije kao otvorene organizacije. Tematizira se način na koji se pojedinac u liberalnom društvenom okruženju psihološki formira. Na temelju navedenog utvrđuje se (ne)mogućnost čovjekova odgojnog strukturiranja u suvremenom kontekstu zapadnog društva.*

Ključne riječi: *liberalizam; odgoj; otvoren sustav*

UVOD

Društveni kapital preduvjet je uspješnosti zajednice. Određen je osobinama kulture (vrijednostima i normama) koje doprinose stvaranju i održavanju uzajamnog povjerenja i suradnje među članovima društvene skupine. Usko je povezan s vjernošću, poštenjem, međuovisnošću i drugim građanskim vrlinama (Majetić i sur., 2017). Moralna strukturiranost građana, sposobnih kooperirati u organizacijama širim od nukleusne obitelji, olakšava koordinaciju u postizanju zajedničkih ciljeva (Fukuyama, 2000).

Uobičajenim indikatorima društvenog kapitala smatra se međusobno povjerenje građana, razina civilne umreženosti, pouzdanje u institucije. Procjenjivanje njegove razine temelji se na uvidu u spremnost vjerovanju nepoznatim članovima skupine, a predodžba o raširenosti korupcije prediktor je povjerenja u institucije (Štulhofer, 2004). Razvijeno civilno društvo te snažna društvena participacija obilježja su zajednica bogatih društvenim kapitalom (Majetić i sur., 2017). Iako se ne uspostavlja političkom voljom, već se održava neformalnim interakcijama pojedinaca, analiza napretka nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju pokazuje njegovu istaknutu važnost u transformaciji zajednice (Štulhofer, 2003) Zastupljenost društvenog kapitala čini društva

gospodarski uspješnijima, stabilnijima, kreativnijima, zdravijima, sigurnijima, sretnijima i zadovoljnijima (Štulhofer, 2004).

Dok se važnost društvenog kapitala razmatra na široj društvenoj razini, u pedagoškoj zajednici (razredu) značaj povjerenja, uzajamnosti i recipročnosti tematizira se konceptom kolektivne efikasnosti. Kolektivnu efikasnost određuje razina socijalne kohezije, povjerenja i podržavajućih odnosa u odgojno-obrazovnoj skupini te spremnost sudionika pedagoškog procesa na preuzimanje odgovornosti, promoviranje i zaštitu zajedničkih interesa (Pavičić Vukičević i sur., 2019). Kako bi postigli kolektivnu, nastavnici pojedinačno trebaju raspolagati visokom efikasnošću. Shvaćajući odgoj djeteta zahtjevnim procesom, učinkovit učitelj uvjeren je u svoju pedagošku djelotvornost. Raspoložujući unutarnjim lokusom kontrole, usvaja razne vještine poučavanja, potiče djecu na učenje s razumijevanjem, trudi se oko zahtjevnih učenika u pokušaju podizanja njihove motivacije, ne odustaje od onih koji ne žele učiti, razvija strategije pristupa djetetu koje ima problem s disciplinom (Pavičić Vukičević i sur., 2019). Smatrajući svako dijete ciljem vrijednim svog napora, samoefikasan učitelj stvara pozitivnu školsku klimu, ozračje podržavanja i empatije među učenicima.

Koncept školske klime usko je vezan uz kolektivnu učinkovitost. Školsko ozračje određuje se kao zbir okolnosti određenih mrežom odnosa uspostavljenih među sudionicima pedagoškog procesa (Čilić, 2017). Ono predstavlja kvalitetu okoline koja pridonosi osjećaju osobne vrijednosti, dostojanstva i važnosti svih pojedinaca uz istovremeno podupiranje njihova osjećaja zajedničke pripadnosti nečemu izvan njih (Freiberg i Stein, 2005, prema Bojčić i sur., 2022). Istraživanje kojim se ispitala percepcija učenika, nastavnika i roditelja o doprinosu pojedinih čimbenika ukupnoj učinkovitosti osnovnih škola, pokazalo je kako nastavnici i roditelji školsku klimu smatraju najvažnijom. Po učeničkom smatranju, uključenost roditelja u školska zbivanja istaknut je doprinos njezinoj djelotvornosti (Čilić, 2017).

Suradljivost usmjerena uzajamnim povjerenjem evidentni je preduvjet djelotvornosti šire društvene ili manje zajedničarske cjeline. Sama sklonost pouzdanju u drugoga, na posljetku, razvija se u najužoj jedinici zajednice – čovjekovoj obitelji. Odgojno efikasan obiteljski odnos zasniva se na stjecanju djetetova povjerenja u pouzdanu majku. Optimalna primarna interakcija formira sigurnu privrženost kao radni model pojedinčeva suodnosa s drugima. Istraživanjima se potvrđuje kako rano usvojen stil vezanosti utječe na kvalitetu uspostavljanja odnosa dalje tijekom života (Blažeka Kokorić i Gabrić, 2009). Ako je figura afektivne vezanosti zainteresirana i dostupna za njegove potrebe, u emocionalno pouzdano povezanom čovjeku kontinuirano perzistira doživljaj vlastite vrijednosti i vjerovanja u svijet kao sigurno mjesto življenja.

Kako bi se značaj uzajamnosti i povjerenja na razini zajednice i pojedinčevoj razini bolje razumio, u okviru ovog rada promotrit će ih se u kontekstu značajki

fizikalnih sustava. Zajednicu i pojedinca, poput svih sustava, obilježava kontinuirani dinamizam. Kako bi održali svoju cjelovitost, oni savladavaju neprestanu prirodnu težnju za dekonstrukcijom i uništenjem smisla. Entropija je činjeničnost, a dezorganizacija, raspad i kaos, nužne su sklonosti sustava (Žugaj, 1996). Da bi održala integriranost, svaka cjelina mora učinkovito upravljati neredom. Navedenom zahtjevu uspješno odgovaraju otvoreni sustavi dok se, nasuprot njima, entropija izolirane organizacije ubrzano približava maksimumu (Žugaj, 1996). Otvorenost sustava upućuje na njegovu sposobnost uzajamne razmjenjivosti informacija (smislenih poruka) i konstruktivne energije (ljubavi) s okolinom.

Kako bi se liberalna društva i njima pripadan suvremen pojedinac uspješno održavali u svojoj cjelovitosti, potrebno je da su njihova obilježja usklađena s karakteristikama otvorenih sustava. Opravdanost poistovjećivanja značajki zapadnih zajednica s određenjima otvorenih organizacija razmotrit će se prvim dijelom ovoga rada. S obzirom na očekivanje reflektiranja značajki skupine u obilježjima pripadnih jedinki, u nastavku je problematizirana sposobnost ostvarenja suvremenog čovjeka kao otvorenog sustava te je obrazložena posljedica (ne)moćnost njegova odgoja.

LIBERALNO DRUŠTVO KAO OTVOREN SUSTAV

Liberalna misao potkrijepila je pojedinčevu individualnu emancipaciju. Tradicionalno, liberalizam zagovara racionalnu, autonomnu, individualno samoodredivu jedinku (Brčić, 2006). Promišljen, samoodgovoran čovjek, samostalni kreator i organizator vlastite egzistencije, uporište je liberalnog ideološkog koncepta (Perović, 2017).

S liberalnim principima povezana empiristička filozofija, veličanjem čovjekove zdravorazumnosti, potakla je osporavanje do tada uvriježene božanske legitimacije monarhističke vlasti. Težnja za obaranjem okova koji zatočuju u društvenoj poziciji stečenoj rođenjem, rezultirala je uspostavom društvenih institucija koje omogućuju ostvarenje pojedinčevih ekonomskih interesa i njegovih predodžaba o dobrom životu (Kovačević, 2015).

Smanjujući neprimjerene izvore moći, liberalizam proširuje svoju ideološku intenciju, podčinjavajući pojedincu svaki oblik društvenog autoriteta. Samozakonodavan subjekt, podcjenjujući važnost socijalnih veza, formira uvjerenje o njihovu porobljujućem karakteru. Baštineći takvu ideju, u suvremenom se kontekstu primjerice, govoreći o odgoju, pojašnjava kako je dijete neprimjereno shvatiti kao nedovršenog ili nekompletnog odraslog ili kao člana vlastite obitelji s obzirom na to da se njegova gledišta i stavovi mogu razlikovati od onih u njegovoj primarnoj zajednici (Slunjski, 2012). Navodi se kako je djetetu potreban odgoj za zrelost koji kontrira držanju ljudi na uzici, koji se opire podčinjavanju djeteta onome što se smatra dobrim,

koji kontrira čuvanju od onog što se smatra lošim –to je odgoj za samostalnu prosudbu, za samodisciplinu i samokritiku, dragovoljnu trijeznost i služenje vlastitim sposobnostima (Slunjski, 2012). Inzistirajući na oslobađanju čovjeka od tlačiteljske zajednice od najranije dobi, liberalni koncept tendira shvaćanju kako su ljudska bića nesklona uspostavljanju odnosa s drugima. Štoviše, svoju neovisnost dokazuju upravo nadvladavanjem stege odgoja, kulture i ostalih društvenih prječitelja njihove samoautoritetnosti (Perović, 2017).

Legitimitet uspostavljenih odnosa pojedinac procjenjuje preispitivanjem proizlaze li iz osobnog izbora, određenog prosudbom o tome koliko koriste njegovu racionalnom interesu (Deneen, 2020).

Pojedinčevo opiranje zajedničarskom određenju individualiteta, njegovu državu pretvara u snažnu služavku koja mu je dužna jamčiti ostvarivanje neovisnosti.

Kako objašnjava istaknuti začetnik moderne liberalne misli Hobbes, iako je pojedinac nedruštven, država mora biti uspostavljena. Naime, u hipotetskom, predruštvenom stanju, snagom i pameću podjednaki ljudi, usporedivo se nadaju mogućnostima ostvarenja svojih ciljeva. Ukoliko žele isto, spremni su podčiniti ili uništiti drugoga. Skup samointeresnih pojedinaca, neuređen centralnom vlašću, obilježava stanje uzajamnog nepovjerenja, nemilosrdnog preduhitrenja, nekontrolirane sile i podlog lukavstva (Hobbes, 2013).

U stanju bespoštednog rata svakoga protiv svih, drugome je besmisleno vjerovati. Dogovor koji se ne izvršava u sadašnjosti smatra se ništavnim. Sporazum dan putem riječi suviše je slab da bi zauzdao ljudsko častohleplje, pohlepnu škrtost ili srdžbu. Pojedincima je nužna sila sposobna nametnuti izvršenje međusobno dogovorenog. Tko bi, bez zajednički uspostavljene vlasti, prvi izvršavao ugovoreno, dobrovoljno bi se isporučio zlonamjernom neprijatelju, što je suprotno nenapustivom pravu na obranu vlastitog života i branjenju sredstava za život (Hobbes, 2013). Zaključuje se kako je, iako je društvenost čovjekovo antiprirodno, zatvorsko stanje, nedostatak osobnog pouzdanja u drugoga potrebno nadomjestiti snažnom državom zakona.

Iako je, omogućujući nadilaženje fiksiranosti društvene uloge, liberalizam znatno unaprijedio čovjekovo stanje i idejno potkrijepio dinamičan društveni razvoj, progres liberalnih društava ipak nije zasnovan na dosljednoj aktualizaciji misli srodnih Hobbesovim idejama. Napredak prve moderne liberalne demokracije, američke, primarno se oslanjao na nasljeđe koje liberalne zajednice osporavaju, a teško nadomještaju. Iako ne nužno i sami vjernici, gotovo svi osnivači suvremene Amerike vjerovali su kako su snažan religijski život važan za uspjeh američkog demokratskog društva (Fukuyama, 2000). Mreža dobrovoljnih organizacija kojima je pojedinac podređivao svoja uska htijenja, smatrala se tradicionalnim obilježjem SAD-a. Premda su interes jedinke i ugovorna vezanost smatrani značajnim faktorima udruživanja, razumljelo se kako su najdjelotvornije organizacije zasnovane na sporazumima

ljudi istih etičkih vrijednosti. Konsenzusi u takvim skupinama nisu nužno formalno regulirani jer im usvojen moralni konsenzus daje pouzdan temelj za uzajamno povjerenje.

Jačanje idejne predodžbe zajednice kao skupa neovisnih, samoodgovornih jedinki koje, u svojoj pojedinosti izolirano, samointeresno skrbe o vlastitom dobru u svrhu vlastitog samoočuvanja kao krajnje svrhe, društvo, kao sustav, kontinuirano zatvara. Umjesto razmjenskih, takva vizija promiče interesnoiskorištavalačke interakcije unutar zajednice, kao i izvan nje.

U unutrašnjoj organizaciji takvih društava nedostaje duh požrtvornosti, srčanosti, ponosa, milosrđa (Fukuyama, 2000). Nasljedem prenesena ideja o neprijateljskom karakteru međuljudskih odnosa čini pojedince nemoćnima u međusobnom pridavanju ljudskoga smisla. Kompetitivnost i suparništvo, umjesto razumijevanja i suradnje, podupiru uzajamnu distanciranost jedinki, usmjerenih prema sigurnoj zatočenosti u pojedinačno.

Liberalno uređene zajednice, kao cjeline u suodnosu s drugim ideološko-kulturološkim skupinama, sklone su, poput jedinki svog društva, djelovati komunikacijski onesposobljeno. Uvjerenje kako je njihova društvena paradigma rezultat razumnog uvida, vodi zaključku kako je jedino liberalna uvjerenja i politički koncept moguće racionalno obrazlagati (Kovačević, 2015). Iz navedenog proizlazi kako je život onih u društvima alternativnih ideoloških opredjeljenja ljudski nedostojniji, a dijalog s njima besmislen.

Dezorganiziranost, kao posljedica opredijeljenosti za djelovanje po principu zatvorenog sustava, očituje se u statusu Amerike 21. stoljeća. Utvrđuje se da će, ako će smjer njezina razvoja biti obilježen primijećenom imperijalnošću u postimperijalnom razdoblju povijesti, zaglibljenošću u kolonijalni recidiv u postkolonijalnom dobu, sebičnom ravnodušnošću u suočavanju s globalnom međuovisnošću, i kulturnom pravovjernosti u religijski raznolikom svijetu, kriza američke supersile postati terminalna (Kovačević, 2016).

U uvjerenju kako su svojim društvenim konceptom dosegle završnu točku ideološke evolucije čovječanstva, zemlje Zapada zanemaruju kako je njihova svjetska dominacija na zamaku. Zbog agresivnosti i neosjetljivoga globalnog intervencionizma izgubile su gospodarsko-ekonomsku prevlast. Prepreke koje onemogućavaju njihovu suvremenu sposobnost da oblikuju međunarodno okruženje u svoju korist, nije rezultat smanjenja njihovih ekonomskih kapaciteta. Nemoć proizlazi iz komunikacijske ograničenosti koja ih čini nesposobnima uvidjeti kako ih vide drugi i kako reaguju na njih (Mahbubani, 2021).

Zatvorene zajednice odijeljenih pojedinaca dugoročno su upućene neuspjehu. Nemogućnost da se okolini prida smisleni značaj, rezultira nekontrolabilnim entropijskim kaosom. Dijaloška neuspjelost skupine, temeljena na suparništvu i nerazumijevanju, upućuje na opravdanost preispitivanja njezine sposobnosti odgojnog podupiranja razvoja zdravih, psihološki kohezivnih jedinki svoga društva.

ČOVJEK KAO AUTOPOIESIS

Suvremeno dijete rane i predškolske dobi, društvenom odgojno-obrazovnom paradigmatom, tumačeno je kao autopoietički sustav.

Osnovni primjer kojim je takav sustav definiran biološka je stanica. Sastavljena od raznih biokemijskih komponenata i organizirana po određenoj strukturi, eukariotska stanica predstavlja autopoiesis. Strukture stanice, temeljem protoka molekula i energije, proizvode komponente koje nastavljaju održavati postojeće tvorevine unutar kojih djeluju. Sustav djeluje autonomno, vođen svojim ugrađenim strukturama. On je neovisan i samoreguliran – obnavlja se po vlastitom genetskom okviru podređujući promijene u okruženju održavanju vlastite organizacije (Rupčić, 2012).

Autopoietički sustav je samoodnosan –njegove interakcije s okruženjem uređene su obrascem odnosa koje određuje organizacija. Iako je otvoren je i odgovara na okolinske poticaje, njegove reakcije nisu određene obilježjima okruženja, već su temeljene na redefiniranju strukturalnih predložaka koji su prisutni u sustavu (Rupčić, 2012).

Pedagoški predložak, specifičnim osmišljavanjem odgojno-obrazovnog procesa namijenjenog djetetu rane i predškolske dobi, upućuje kako čovjeka razumije autopoietički. Tumači se kako je dijete akter koji u velikoj mjeri određuje svoj život i razvoj (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2014). U dječjem vrtiću ono samoregulirano uči u samoiniciranim aktivnostima. Uloga odgojitelja, bazirana na posrednom sudjelovanju u samoorganiziranom procesu djetetova učenja, svedena je na pripremu materijala namijenjenih samostalnom korištenju. Materijalnim, učecim poticajima posvećuje se velika pažnja jer, kako se navodi, prostor je treći odgajatelj djeteta (Slunjski, 2012). Autopoietičkom djetetu bogata materijalna sredina omogućuje da, samostalnim učenjem, informacije pretvara u smislene poruke. Ono slobodno bira i sudjeluje u svojim djelatnostima. Njegova slobodnost podrazumijeva rasterećenost od odgojiteljeve izravne intervencije jer mu je ona, kao neovisnoj i samoodredivoj organizaciji, nepotrebna. Dijete vlastitim unutrašnjim komponentama autonomno izgrađuje strukture smisla. Informacije koje primi iz okoline, samostalno značenjski tumači.

Ipak, nejasno je suvremeno pedagojsko poistovjećivanje djetetovih samoinicijativnih aktivnosti sa slobodnim djelatnostima. Sloboda je promišljena samovlasnost. Pojedinač vođen prinudom nutarnjih impulsa, niti je svoj gospodar, niti je slobodan. Djetetu rane i predškolske dobi nužna je, dominantno njemu svojstvena, spontana aktivnost igre kojom prerađuje doživljaje i sabire svoja iskustva. Igra je dobrovoljno odabran, osobno usmjeren i intrinzično motiviran proces, vođen djetetovim instinktima, idejama i interesima kojima se ono bavi na svojstven način (Klarin, 2017). Biranje aktivnosti, umjesto slobodnog, učestalo predstavlja djetetov spontani izbor.

Inzistiranje na izjednačavanju slobode i spontaniteta upućuje na potrebu opravdavanja specifičnog pedagoškog zahtjeva za samoodređenjem. U suvremenoj paradigmi odgoja i obrazovanja smatra se kako je, umjesto kao cilj, samoodređenje potrebno shvatiti kao dominantan organizacijski kriterij (Gojkov, 2009). Međutim, ako se dijete slobodno samoodređuje, ono je za svoj odgoj i samoodgovorno. S obzirom na to da je osnovna pretpostavka djetinjstva oslobođenost od odgovornosti za vlastiti razvoj i socijalne odnose, ovim se nalogom dokida osnovni privilegij čovjekova odrastanja (Bašić, 2012).

Učinkovitost djeteta u odabranim učecim aktivnostima znatno je određena njegovim vjerovanjima o vlastitim sposobnostima, pouzdanju u vlastite kapacitete, očekivanju uspješnih interakcija s fizičkom ili socijalnom okolinom (Sorić, 2014). Djetetove predodžbe o vlastitoj efikasnosti dominantno formiraju njegovi ishodišni obiteljski odnosi.

Dijete nije autopoiesis. Ono nije samoodredivo biće. Rađa se kao nedovršeno stvorenje (Brajša, 2000). U ranom djetinjstvu fizički je i psihološki ovisno o svojim skrbnicima. Prema Kohutu (1990), self je suština psihološkog bića osobe, sastavljena od senzacija, osjećaja, misli i stavova o sebi i svijetu. U ranoj fazi razvoja, on je nezreo i dijete se u potpunosti oslanja na skrbnike kao izvore self kohezije.

Rođeno dijete simbiotički je sjedinjeno s majkom. Kako bi steklo zdrave predispozicije svoga razvoja, odrastanjem u ranoj dobi ono napušta primitivnost te pozicije i psihološki se osamostaljuje. Optimalno frustrirajući skrbnik omogućuje djetetu nadilaženje iluzije o svemoćnoj cjelovitosti s njime. Shvaćajući kako je roditelj zasebnost s vlastitim potrebama i pravima, dijete savladava viziju sebe kao svemogućeg i roditelja kao savršenog. Nezadovoljstvo koje pritom doživljava se, nakon žaljenja, razrješava u pomirenju. Dijete postaje sposobno objekt doživjeti kao istodobno dobar i loš. Ono integrira suprotnosti u jedinstvenost, zadržavajući pritom doživljaj ljubavi i osjećaj povjerenja kao dominantne orijentacije prema sebi i drugome.

Razvoj kohezivnog selfa (Kohut, 1990) odvija se duž tri pola—grandioznosti, idealizacije i alter ego povezanosti. Grandioznost podrazumijeva djetetovu potrebu da bude zrcaljeno u svojim emocionalnim stanjima, da mu se roditelji dive, a okolina potvrđuje. Optimalan razvoj veličajnosti omogućuje održanje pozitivnog i stabilnog osjećaja samopoštovanja, razvijanje usmjerenosti na realne ambicije i posvećivanje značajnim zadacima i projektima. Idealizacija je karakterističnost etape razvoja u kojoj dijete doživljava roditelja kao savršenog, a sebe smatra dijelom onipotentne cjeline s njime. Adekvatan psihološki razvoj podrazumijeva napuštanje ovog stanja te njegovo transformiranje u sposobnost formiranja i održavanja stabilnog sustava ideala za postavljanje ciljeva. Primjerena alter ego povezanost izražava se u djetetovom doživljaju pripadnosti skupini, osjećaju da su njegovi ciljevi, interesi i kvaliteti shvaćeni

i prihvaćeni od drugih. Takvo je dijete sposobno biti dijelom većih grupa i organizacija (Kohut, 1990).

Čovjek reagira na okruženje vođen unutrašnjim strukturama. Ipak, one su samo pretpostavka stvaranja njegove psihološke organizacije. Strukture formirane temeljem odnosa određuju pojedinčev pristup sebi i svijetu. Čovjek je odgojivo biće. Štoviše, on je vlastite psihološke strukture, bazirane na kvaliteti interakcija s okolinom, sposoban osvijestiti, razumjeti i svjesno mijenjati. Čovjek je slobodan – on je samoodgojiv.

Važnost poimanja djeteta kao otvorenog, ne i autopoietskog sustava, vidljiva je u obrazlaganju značajki odgojnih stilova. Roditeljski stil definiran je kao ukupnost roditeljskih stavova prema djetetu i emocionalne klime oko koje se odvijaju različiti roditeljski postupci (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Stilovi roditeljstva razlikuju se s obzirom na dimenziju roditeljske topline (koja podrazumijeva razinu ljubavi i podrške koju obitelj pruža djetetu) i roditeljskog nadzora (koji predstavlja u kojoj mjeri roditelji nadziru dijete i događaje koji su dio njegova života) (Klarin, 2006). Na temelju tih aspekata izdvajaju se četiri odgojna stila. Autoritativni stil karakterizira čvrsta disciplina (bihevioralna kontrola) uz visoko izraženu emocionalnu toplinu i brigu za dijete, dok se autoritarni stil odlikuje strogom disciplinom (psihološkom kontrolom) uz malo emocionalnosti i privrženosti. Popustljiv stil očituje se u slaboj kontroli i nepostojanju jasnih zahtjeva i očekivanja prema djetetu – njegove se odluke i ponašanja nekriterijski odobravaju, uz toplu emocionalnost. Zanimljivo je da kombinacija je niske kontrole i nepostojeće emocionalne izražajnosti – niti se djetetu išta daje niti se od njega nešto traži (Sorić, 2014).

Ako su rani odnosi obilježeni otvorenom razmjenom energija i informacija, podržava se konstruktivno strukturiranje djetetova odnosa prema sebi i drugima. Ako je prijenos smislenih poruka i konstruktivne energije neuspjeh, dijete razvija teškoće u intrapersonalnom i interpersonalnom funkcioniranju.

Autoritaran roditelj predstavlja sustav zatvoren prema djetetu – informacije koje mu ono odašilje, on ne reflektira u smislene poruke. Nesposoban je djetetovim očitovanjima pridati značenje jer mu nedostaje djelatna zainteresiranost za drugo ljudsko biće. On nema smisla za potrebe drugog. Orijentiran na vlastiti izražajni set koji jednostrano prosljeđuje djetetu, ne može komunicirati. Razgovor ne shvaća kao povezivanje sugovornika, već je namjera njegova govora nadzor, prenošenje naredbi (Brajša, 2000). Zahtjevi, koje smatra izrazom svoje roditeljske dužnosti, prolaze komunikacijskim kanalom zašumljenim neprijateljstvom. Dijete prima nalog, ali on je lišen podržavajuće emocionalne potkrepe.

Kako autoritarno odgajano dijete nije komunikacijski ogledano u skrbniku, učestalo je niskog samopoštovanja (Joelle i Iben, 2018). S obzirom na to da su njegove poruke odbačene, smatra da su bezvrijedne, i da je nemoguće postići razumijevanje s okolinom. Ono se zato socijalno zatvara. U nedostatku

društvenih vještina, nezadovoljno, neprijateljski komunicira s okolinom (Žižak, 1993).

Permisivan roditeljski stil zamjetno obilježava suvremene obiteljske zajednice (Shaw, Wood, 2009). Emocionalno angažiran roditelj prihvaćajući se ophodi prema djetetu. Svojim pristupom dinamizira djetetov psihološki sustav. Ipak, kako su njegovi zahtjevi za zrelim ponašanjem djeteta rijetki, a kontrola djetetova ponašanja slaba, ono primljenim kaotično upravlja. Zamjećuje se kako su popustljivo odgajana djeca ovisna, nezrela, neustrajna i nesamopouzdana (Žižak, 1993). Uz to, pokazuju učestalu sklonost impulzivnom i agresivnom ponašanju (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Popustljivo odgajano dijete otežano komunicira. Kako mu roditelj nije sklon postavljati jasna očekivanja, usmjereno je iskorištavalačkim, umjesto uzajamno-razmjenskim međuljudskim odnosima. Ispunjavajući svome djetetu sve želje, roditelj ga zadržava u primitivnoj poziciji doživljavanja svijeta kao vlastitog produžetka. Bez sposobnosti razmišljanja izvan vlastitih potreba te u nemogućnosti da se socijalno poveže, dijete stvara predodžbu o drugome kao predmetu potrošnje namijenjenom zadovoljenju vlastitih potreba. Ono mašta o svom jedinstvenom, posebnom, uzvišenom položaju među ostalima, no suštinska usamljenost čini ga tjeskobnim i zastrašenim (Kohut, 1990).

Indiferentni roditelji potpuno su zatvoreni sustavi. U komunikacijskoj obustavljenosti ne izražavaju se ni energijom ni informacijom. Zbog nemogućnosti uspostave bliskog odnosa s roditeljem, dijete doživljava sržni, razvojno blokirajući sram. Pristup ravnodušnih roditelja podupire razvoj neprijateljstvom okarakteriziranog djeteta koje otežano stječe društvenu kompetentnost i školsku uspješnost (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Optimalnim socijalizatorskim čimbenikom smatra se autoritativni odgojni stil. Roditeljsko postavljanje granica djetetovom ponašanju, provođenje primjerenog nadzora, iskazivanje realnih zahtjeva uz emocionalno toplu potporu potkrepljuje djetetovu znatiželjnost, sreću, motivaciju i samostalnost (Raboteg-Šarić i sur., 2011). Okolina koja, u svome razumijevanju djetetovih potencijala i slabosti, istovremeno komunicira empatičnost i zahtjevnost, omogućuje realizaciju optimalnog razvoja (Ljubetić, 2012). Činjenica kako su autoritativno odgajana djeca psihološki učinkovita, svjedoči o važnosti interaktivnosti roditelja i djeteta kao dva međudjelujuća, objedinjeno informacijski i energetska nesmetano cirkulirajuća, otvorena sustava.

ZAKLJUČAK

Važnost pristupa pojedincu kao otvorenom sustavu promicana je od antičkog doba. O tome osobito svjedoči mit o Narcisu i Jeki (Ovidije Naso, 1998). Narcis, bojažljiv i ohol, samotan mladić, odbija društvo, između ostalih i nesretnu Jeku. Na kraju svog lutanja, zrcaleći se u odrazu jezerske vode, opijen ljepotom, zaljubljuje se u vlastiti lik. U pokušaju doticanja i obgrljivanja samoga sebe, tragično se utapa pretvarajući se u cvijet.

Psihološki nezreo Narcis, površno susrećući druge, ne prepoznaje se u njima. Uvjeren kako mu nije potrebno društveno zrcalo kojim bi potvrdio vlastito postojanje, ushićeno se nastoji pronaći sam u sebi. U pokušaju izolirane samoinvesticije dekonstruira se.

Razlikovanje Jeka od Narcisa više je sporedno nego suštinsko. Govor joj je sveden na ponavljanje čujnog. Iako zatočena u šutnji, suprotno Narcisu, ona teži socijalnoj uzajamnosti. Razrješenje izoliranosti pokušava pronaći u komunikacijskom podčinjavanju drugome. Tražeći onoga čije bi izgovorene riječi mogla prisvojiti kao svoje, bježi od nepodnošljive samotnjačke anksioznosti. Ona nastoji vlastitost inkorporirati u drugoga i tuđu prisvojiti kao svoju. Neuspio pokušaj parazitske fuzije s Narcisom beznažno ju gura u osamljenu prazninu napuštenosti. Otušeno neprepoznata, povlači se i razjedinjavanjem svoje organizacije, nestaje, pretvarajući se u zrak.

Utapajući se, Narcis zapomaže, a zvuk njegova jauka jekom odzvanja šumom. Zajedničkom boli prevladava se tjeskobna zasebnost –Narcis i Jeka patnjom se sjedinjuju u jedno.

Nužnost uvažavanja uzajamnosti čovjekove naravi, uz antičku mitologiju, propagira i kršćanska filozofija. Bog kršćanske vjere objavljuje se kao trojstveni Bog. Govoreći o istobitnom Trojstvu, kršćani ispovijedaju Oca, Sina i Duha Svetog. Savršen i svemoguć, iako jedan, On nije osamljen. Čovjek, stvoren na Božju sliku, poput Njega je predodređen zajednici s drugim. Inteligencija i ljubav, kao božji tragovi u ljudskom, omogućuju mu uzajamnost sa svijetom (Poli i Cardinali, 2008).

Znanstvena izučavanja dovode do srodnih zaključaka. Neuroznanstvena istraživanja pokazuju kako se genom ljudi i čovjekolikih majmuna razlikuju oko 2 % (Urlič, 2018.). Promatranje obilježja života čovjekovih srodnika ukazuje na društvenost njihove naravi, posvećenost grupi i visoko rangiranje značajnosti međusobnih odnosa. Hijerarhija skupine ustanovljava se u funkciji vodstva, a ne dominacije. Iako su prinuda i prijatna silom dio odnosa, njihovo zajedništvo je postojano jer se takve namjere savladavaju. Primjena sile često je zamijenjena međusobnim uvjerenjem. Duboka privrženost jedinki, utemeljena na uzajamnoj ovisnosti i suradnji, omogućuje postizanje mirnih rješenja njihovih sukoba (Wall, 2001).

Mitološki, religijski i znanstveno promatrano, društvenost je čovjekova nužnost. Tumačenja liberalne ideologije odmiču od tog stava. Iako je liberalni misaoni koncept bio nužan za unapređenje društvenih odnosa, kontinuirano pre naglašavanje ishodišnih principa unatoč promijenjenim okolnostima, deformira njegove temeljne ideje.

Liberalno strukturiran čovjek, neovisan, racionalan i slobodan, presijeca društvenu užad koja sakati njegovu autonomnost. Tumačeći međuljudsku ovisnost kao antiemancipatorsku prječiteljicu njegove neovisnosti, u drugome prepoznaje suparnika ili stvar. Nadvladavajući konkurente, on živi za sebe. Poistovjećujući druge s predmetima, namjenjuje ih potrošnji u svome interesu. Nemoćan je u stvaranju zajedničkog prostora međuljudske uzajamnosti u kojemu se daje i prima. Nesposoban uspostaviti odnos kojim bi priznao vlastitu sličnost s drugim, prebiva u tjeskobnoj samoći.

Nedostatak vjere kako je čovjeka moguće ljudski prepoznati, vodi ga smatranju kako ga je nepotrebno i odgajati. Materijalu prepušta odgoj djece. Nepostojanost djelatne energije da se bavi drugima opravdava branjenjem njihovog prava na slobodno samoodređenje. Njegovo odustajanje od odgoja posljedično dezintegrira čovjeka.

Promatranje jedinki i društva ukazuje na to da je osnovni preduvjet održanja pojedinčeve psihološke kohezivnosti i cjelovitosti zajednice upravo interaktivno sudioništvo. Omogućuje ga dijalog kojim se pojedinci i zajednice zauzimaju za život, boreći se protiv kaosa samorobovanja, samoobmanjivanja i laži (Camus, 1976). Energetska i informacijska uzajamnost podržavaju povezanost psihološki postojanih jedinki ujedinjenih svojom zajedničkom, društvenom sudbinom.

LITERATURA

- Bašić, S. (2012). Kriza djetinjstva. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18(67), 10–12.
- Blažeka Kokorić, S. i Gabrić, M. (2009). Razlike u ljubavnim vezama studenata sa sigurnim i nesigurnim stilovima privrženosti. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 551–572.
- Brajša, P. (2000). *Umijeće razgovora*. C.A.S.H.
- Brčić, M. (2006). Izvori liberalnog mišljenja u filozofiji Immanuela Kanta. *Filozofska istraživanja*, 26(4), 783–797.
- Camus, A. (1976). *Pobunjeni čovjek*. Zora.
- Čilić, A. (2017). Čimbenici učinkovitosti škola. *Acta Iadertina* 14(2), 73–86.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing –Tehnička knjiga.
- Deneen, P. J. (2020). *Zašto liberalizam nije uspio*. Verbatum.
- Fromm, E. (1986). *Umijeće ljubavi*. Naprijed.
- Fukuyama, F. (2000). *Povjerenje: društvene vrline i stvaranje blagostanja*. Izvori.
- Gojkov, G. (2009). *Didaktika i metakognicija*. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje.
- Hobbes, T. (2013). *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*. Naklada Jesenski i Turk.
- Joelle, A. J. i Iben, D. S. (2018). *Danski odgoj djece*. Egmont.
- Klarin, M. (2017). *Psihologija dječje igre*. Sveučilište u Zadru.
- Kohut, H. (1990). *Analiza sebstva*. Naprijed.
- Kovačević, B. (2015). Teškoće suvremenog liberalizma. *Međunarodne studije*, 15(3), 45–81.
- Kovačević, B. (2016). Amerika kao imperij. *Politička misao: časopis za politologiju*, 53(1), 35–50.
- Ljubetić, M. (2012). *Donosi li dobre roditelje roda*. Profil International.
- Mahbubani, K. (2021). *Je li (se) Zapad izgubio?* Mate.
- Majetić, F., Rajter, M. i Dević, M. (2017). Razlike u društvenom kapitalu stanovništva Hrvatske s obzirom na stupanju urbaniziranosti naselja stanovanja. *Revija za socijologiju* 47(1), 37–63. <https://doi.org/10.5613/rzs.47.1.2>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf> (13. kolovoza 2022.)
- Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45–68. <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>
- Ovidije Naso, P. (1998). *Metamorfoze*. Papir.

- Pavičić Vukičević, J., Galić, R. i Buljan Flander, G. (2019). Percepcija kolektivne efikasnosti kao prediktor vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu. *Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 160(3–4), 199–220.
- Perović, D. (2017). Izlazak iz samoskrivljene nezrelosti: Kant i Levinas. *Filozofska istraživanja*, 37(4), 813–832. <https://doi.org/10.21464/fi37412>
- Poli, G. F. i Cardinali, M. (2008). *Komunikacija u teološkoj perspektivi*. Kršćanska sadašnjost.
- Rupčić, N. (2012). Mogućnost razvoja učećih poduzeća kao autopoietskih sustava. *Ekonomski misao i praksa*, 21(2), 731–750.
- Shaw, R. i Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja: zašto su djeca nevesela, nezadovoljna, sebična –te kako im pomoći*. V.B.Z.
- Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Profil International.
- Sorić, I. (2014). *Samoregulacija učenja: možemo li naučiti učiti*. Naklada Slap.
- Štulhofer, A. (2003). Društveni kapital i njegova važnost. U D. Ajduković (ur.), *Socijalna rekonstrukcija zajednice* (str. 79–98). Društvo za psihološku pomoć.
- Štulhofer, A. (2004). Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj. *Politička misao: časopis za politologiju*, 41(3), 156–169.
- Urlić, I. (2018). O oprostima i pomirenju u suvremenom svijetu. U D. Marčinko i V. Rudan (ur.), *Nelagoda u kulturi 21. stoljeća* (str. 119–124). Medicinska naklada.
- Wall, F. (2001). *Prirodno dobri: podrijetlo ispranog i pogrešnog kod ljudi i drugih životinja*. Naklada Jesenski i Turk.
- Žižak, A. (1993). Relacije roditeljskog odgojnog stila i socioemocionalnog statusa djece. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1(1), 107–117.
- Žugaj, M. (1996). Teorija kaosa i organizacija. *Journal of Information and Organizational Sciences*, 20(2), 51–62.